

DOI: 10.31110/consensus/2024-02/219-233

УДК (UDC) 314.7 : 327 (4+497.4/5) ЄС

THE ROLE OF SLOVENIA AND CROATIA IN EU POLITICS REGARDING THE RESOLUTION OF THE MIGRATION CRISIS: ISSUES AND PERSPECTIVES

Nikita Poskrypko*

Abstract

The **goal of the research** is to analyze the role of Slovenia and Croatia in the EU's politics regarding the resolution of the migration crisis, focusing on the issues that arose during this process and the prospects for these countries in the event of a new wave of crisis.

The **scientific novelty of the research** lies in studying the specific experiences of Slovenia and Croatia in the context of the European Union's migration crisis policy in 2015-2016. The study focuses on analyzing the implementation peculiarities of EU policy by these countries, with an emphasis on existing problems and shortcomings in national and European regulation. Based on this, the article outlines the prospects for Slovenia and Croatia in the event of a new crisis wave. This aspect carries significant scientific and practical value as it not only provides a basis for further research in this direction but also establishes a foundation for forecasting and assessing the risks these countries may face in the event of a new migration crisis.

The **conclusions of the research** indicate that the migration crisis has posed a serious challenge for Slovenia and Croatia. Limited capabilities in managing large influxes of people have turned these countries into transit hubs, that directed migrants and refugees towards Central and Western European countries. It is identified that the main problem for Slovenia and Croatia in crisis regulation lies in the EU's inability to ensure coordination of efforts among all member states, as well as the difficulty to harmonize national interests with supranational ones. Analysis of recent years' statistics shows a significantly increased likelihood of a new migration crisis. Based on this, the research suggests that Slovenia and Croatia's role in the event of a new crisis wave is unlikely to change substantially, and the effectiveness of crisis management will depend on the EU's ability to formulate a clear, consistent, and coordinated strategy.

Keywords: Slovenia, Croatia, European Union, Western Balkans, migration crisis

* PhD student of the Department of History, Law, and Teaching Methods, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Hlukhiv, Ukraine. E-mail: nikita.poskrypko@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8232-6044>

МІСЦЕ СЛОВЕНІЇ ТА ХОРВАТІЇ В ПОЛІТИЦІ ЄС ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Нікіта Поскрипко*

Анотація

Мета дослідження – аналіз місця Словенії та Хорватії в політиці ЄС щодо врегулювання міграційної кризи, з акцентом на проблеми, які виникли в ході цього процесу та перспективи цих країн у разі початку нової хвилі кризи.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні специфічного досвіду Словенії та Хорватії в контексті політики Європейського Союзу щодо врегулювання міграційної кризи 2015-2016 рр. Дослідження зосереджується на аналізі особливостей імплементації означеними країнами відповідної політики ЄС, з акцентом на наявні проблеми та недоліки національного та європейського регулювання. З опорою на це, в статті окреслено перспективи Словенії та Хорватії у випадку нової хвилі кризи. Цей аспект несе вагому наукову та практичну цінність, оскільки він не лише надасть підґрунтя для подальших досліджень у цьому напрямі, але й створює базу для прогнозування та оцінки ризиків, з якими можуть зіткнутись означені країни у випадку нової міграційної кризи.

Висновки дослідження вказують на те, що для Словенії та Хорватії міграційна криза стала серйозним викликом. Слабкі можливості щодо управління великими масами людей зумовили те, що ці країни стали транзитними вузлами, які переправляли мігрантів та біженців до країн Центральної та Західної Європи. Визначено, що головною проблемою для Словенії та Хорватії в контексті регулювання кризи стала нездатність Європейського Союзу забезпечити координацію зусиль всіх держав-членів, а також складність гармонізувати національні інтереси з наднаціональними. Аналіз статистики останніх років показує, що вірогідність нової міграційної кризи значно зросла. З огляду на це, дослідження вказує на те, що, становище Словенії та Хорватії в разі початку нової хвилі кризи майже не зміниться, а ефективність антикризового регулювання буде залежати від здатності ЄС сформулювати чітку, послідовну та скоординовану стратегію.

Ключові слова: Словенія, Хорватія, Європейський Союз, Західні Балкани, міграційна криза

Цитування: Поскрипко, Н. (2024). Місце Словенії та Хорватії в політиці ЄС щодо врегулювання міграційної кризи: проблеми та перспективи. *Консенсус*, 2, 219-233.

URL: <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/116>

Постановка проблеми. У 2015-2016 рр. регіон Західних Балкан опинився в центрі нової кризи, пов'язаною з масовими переміщеннями біженців із Близького Сходу та Центральної Азії до Європи. У контексті заходів Європейського Союзу щодо

*аспірант кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені О.Довженка, Глухів, Україна. E-mail: nikita.poskripko@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8232-6044>

врегулювання кризи в особливому положенні опинилися Словенія та Хорватія, які стали південно-східним фронтиром ЄС. На сьогоднішній день спостерігається подальше зростання кількості мігрантів та біженців, що прибувають через Західні Балкани до Європи та, відповідно до цього, висока вірогідність нової кризи. У цих умовах важливим є оцінка здатності прикордонних країн ЄС, таких як Словенія та Хорватія, справитися з цим новим викликом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказана проблематика знаходила своє висвітлення в працях західних та балканських дослідників. А. Грайдер¹, Е. Кокко², Д. Мандіч³, С. Шело Шабіч і С. Боріч⁴ досліджували загальні особливості міграційної кризи 2015-2016 рр. у Західних Балканах та проблеми антикризової політики Європейського Союзу в регіоні. Б. Безнеч і Ю. Гомбач⁵, Д. Луша⁶, Т. Сісгорео⁷, Д. Р'явеч, А. Штамбук та П. Певчін⁸ детально звертали увагу на Словенію та Хорватію в умовах кризи, висвітлюючи особливості відповідної національної політики та проблеми взаємодії з ЄС.

Метою даної статті є аналіз місяця Словенії та Хорватії в політиці ЄС щодо врегулювання міграційної кризи, з акцентом на проблеми, які виникли в ході цього процесу та перспективи цих країн у разі початку нової хвилі кризи.

Виклад основного матеріалу. Досліджувані країни в контексті міграційної кризи займають особливе місце. Географічне положення та динаміка

¹ Greider A. Outsourcing Migration Management: The Role of the Western Balkans in the European Refugee Crisis. *Migration Policy Institute*. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/outsourcing-migration-management-western-balkans-europes-refugee-crisis>

² Cocco E. Where is the European Frontier? The Balkan Migration Crisis and its Impact on Relations between the EU and the Western Balkans. *European View*. 2017. Vol. 16, Issue 2. P. 293-302. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1007/s12290-017-0471-5>

³ Mandić D. Anatomy of a Refugee Wave: Forced Migration on the Balkan Route as Two Processes. *Europe Now*. URL: <https://www.europenowjournal.org/2017/01/04/anatomy-of-a-refugee-wave-forced-migration-on-the-balkan-route-as-two-processes/>

⁴ Šelo Šabić S., Borić S. At the Gate of Europe: A Report on Refugees on the Western Balkan Route. Friedrich Ebert Stiftung. Dialog Sudosteuroopa. URL: https://www.irmo.hr/wp-content/uploads/2016/05/At-the-Gate-of-Europe_WEB.pdf

⁵ Beznec B., Gombač J. New migration policies and innovative practices. Slovenia between bordering and inclusion. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 2023. Vol. 36, No. 2. P. 250-265. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13511610.2022.2071240>

⁶ Luša Đ. Small States: «The Gatekeepers» of EU Borders During the Migration Crisis. Small States and the European Migrant Crisis. / Edited by Joensen T., Taylor L. P. 215-241. URL: https://www.academia.edu/66860692/Small_States_The_Gatekeepers_of_EU_Borders_During_the_Migration_Crisis

⁷ Sisgoreo T. Refugee crisis in Croatia – report. Borderline Europe. URL: <https://www.borderline-europe.de/sites/default/files/background/Refugee%20Crisis%20in%20Croatia%20Report.pdf>

⁸ Rijavec D., Štambuk A., Pevcin P. Evidence-Based Assessment of Readiness to Solve Wicked Problems: The Case of Migration Crisis in Croatia and Slovenia. *Social Sciences*. 2021. № 10 (6). URL: https://www.researchgate.net/publication/351819875_Evidence-Based_Assessment_of_Readiness_to_Solve_Wicked_Problems_The_Case_of_Migration_Crisis_in_Croatia_and_Slovenia

евроінтеграційних процесів у регіоні Західних Балкан перетворила їх на своєрідний південно-східний фронтір Європейського Союзу. Словенія на момент кризи знаходилась на кордоні Шенгенської зони, а Хорватія була зовнішнім кордоном ЄС. Для цих країн, як і для всього регіону Західних Балкан притаманні слабо розвинені система соціального забезпечення та економіка, а також обмежена інституційна спроможність⁹. З огляду на це, різкий наплив мігрантів зумовив значний тиск, із яким вони зіткнулися у 2015-2016 рр.

Словенія та Хорватія знаходяться на західнобалканському міграційному шляху. Він проходить через такі країни: Туреччина, Греція, Північна Македонія, Сербія, Хорватія та Словенія. Більший ступінь безпеки переміщення, дешевизна транзитних «послуг» контрабандистів людьми та низька ймовірність бути спійманими на кордоні зробили його привабливим для мігрантів. «Арабська весна» 2010 р. і військові конфлікти в Сирії, Іраку та Афганістані зумовили масові міграції людей з Близького Сходу та Центральної Азії в напрямку до Європи. Наприкінці літа 2015 р. кількість біженців, що прибували західнобалканським маршрутом, різко зросла і досягла свого піку восени того ж року. За весь 2015 р. через маршрут пройшло майже 880 000 людей¹⁰.

І Словенія, і Хорватія виявилися неготовими до різкого та неочікуваного напливу мігрантів. З початком кризи Хорватія дотримувалася політики відкритих кордонів, а також гуманітарного та солідарного підходів¹¹. Це збільшило кількість мігрантів, що прибували до країни, у порівнянні з минулими роками, однак потоки залишались контрольованими. Для мігрантів були створені кризові центри в Товарнику, Ллоку, Строщинаці та Бабській, а також тимчасовий притулок в Опатоваци¹². Ситуація змінилася, коли Угорщина 16 вересня 2015 р. спорудила на кордоні з Сербією подвійний паркан. Це перенаправило основний потік мігрантів до Хорватії. У період з 16 вересня по 10 листопада 354 446 мігрантів і біженців прибуло до країни. За перші два тижні листопада середня кількість прибуттів становила 6 853 людей щодня¹³. Якщо у 2014 р. кількість нелегальних перетинів кордону Хорватії становила 3 914, то за 2015 р. вона різко зросла до 559 510. Переважною мірою до країни прибували громадяни Афганістану, Сирії, Іраку та Ірану¹⁴. Для Хорватії найбільш

⁹ The Western Balkans: Frontline of the migrant crisis. *European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI\(2016\)573949_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI(2016)573949_EN.pdf). P. 1.

¹⁰ Implementing the European Agenda on Migration: Commission reports on progress in Greece, Italy and the Western Balkans. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_269

¹¹ Rijavec D., Štambuk A., Pevcin P. Evidence-Based Assessment of Readiness to Solve Wicked Problems: The Case of Migration Crisis in Croatia and Slovenia. *Social Sciences*. 2021. № 10 (6). P. 8.

¹² Sisgoreo T. Refugee crisis in Croatia – report. *Borderline Europe*. 2016. 12 p. URL: <https://www.borderline-europe.de/sites/default/files/background/Refugee%20Crisis%20in%20Croatia%20Report.pdf>

¹³ The Balkans – Asylum Seekers, Migrants, and Refugees in Transit. *Operation Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/46437> P. 4.

¹⁴ The Western Balkan Migration Route (2015-2019): Analytical Report. Prague Process. URL: <https://www.pragueprocess.eu/en/migration-observatory/publications/33-reports/289-the-western-balkan-migration-route-2015-2019> P. 10.

гостро встала проблема пропускної здатності кордону та реєстрації мігрантів. З різким ростом кількості людей прикордонні центри та пункти прийому виявилися перенапруженими. Так, хорватська прикордонна служба не могла взяти відбитки пальців у всіх прибуваючих, що означало, що частина міграційного потоку виявилась незареєстрованою та незадокументованою¹⁵.

Дії Угорщини стали проблемою для Хорватії не лише з точки зору збільшення кількості мігрантів, що прибували до країни, але й з точки зору погіршення відносин із сусідами. Особливо серйозними стали розбіжності із Сербією. Різке зростання напливу мігрантів змусило Хорватію через два дні після цього закрити більшість з восьми своїх пунктів пропуску. 20 вересня Хорватія закрила останній із них, зупинивши таким чином весь вантажний рух. Це запровадження хорватським урядом прикордонних обмежень вилось у торгову війну з Белградом. Сербія закрила свої кордони для всіх хорватських товарів, а Хорватія у відповідь закрила свої кордони для всіх пасажирських перевезень із Сербії. Хорватія також попередила, що може побудувати паркан на кордоні з Сербією¹⁶. Прем'єр-міністр Хорватії З. Міланович заявив: «Доки я не побачу, що вісь Будапешт-Белград перестане обтяжувати Хорватію біженцями, я залишатимуся переконаним, що [Сербія] щось робить за нашою спиною»¹⁷.

Двостороння напруга знизилась у листопаді 2015 р., коли уряди обох країн зрозуміли необхідність співпраці для подолання кризи. Відповідно до угоди, укладеною між Хорватією та Сербією 30 жовтня, сторони погодилися надавати залізничні послуги через свої кордони, щоб полегшити подорожі регіоном і зобов'язались збільшити свої транзитні можливості до шести-семи поїздів щодня, достатніх для перевезення 7000 осіб¹⁸. З листопада перший потяг почав доставляти біженців із сербського прикордонного міста Сід до нового хорватського транзитного центру в Славонському Броді.

16 жовтня Угорщина також закрила свої кордони з Хорватією для мігрантів і біженців, змушуючи їх рухатися далі до Словенії. Кількість прибуваючих до країни людей відразу стала серйозним випробуванням її логістичних можливостей. За даними уряду Словенії в період з 16 жовтня по 13 листопада через пункт пропуску у Добовій пройшло близько 200 тис. людей¹⁹. Середня кількість прибулих за перші два

¹⁵ Rijavec D., Štambuk A., Pevcin P. Evidence-Based Assessment of Readiness to Solve Wicked Problems: The Case of Migration Crisis in Croatia and Slovenia. *Social Sciences*. 2021. № 10 (6). P. 10.

¹⁶ The Western Balkans: Frontline of the migrant crisis. *European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI\(2016\)573949_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI(2016)573949_EN.pdf). P. 7.

¹⁷ Greider A. Outsourcing Migration Management: The Role of the Western Balkans in the European Refugee Crisis. *Migration Policy Institute*. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/outsourcing-migration-management-western-balkans-europes-refugee-crisis>

¹⁸ Serbia and Croatia, in Rare Cooperation, Provide Trains for Migrants. *The New York Times*. URL: https://www.nytimes.com/2015/11/04/world/europe/serbia-croatia-trains-migrants-refugees.html?_r=0

¹⁹ Slovenia has received 200,000 refugees to date. Government of the Republic of Slovenia. URL: http://vlada.arhiv-spletisc.gov.si/en/media_room/government_press_releases/press_release/article/slovenia_has_received_200000_refugees_to_date_56070/

тижні листопада становила 6 685 осіб на день²⁰. За один день до Словенії прибуло понад 12 600 людей. На кінець листопада середня кількість мігрантів, що прибували до країни дещо зменшилась і становила близько 2–3 тис. осіб на день²¹. Головною проблемою для Словенії стала нестача поліцейських для повного контролю над кордоном. 20 жовтня уряд для протидії неконтрольованим потокам мігрантів залучив свою армію²². Також, на допомогу обмеженим силам поліції були направлені пожежники, допоміжні та спеціальні підрозділи поліції, Асоціація військових офіцерів та Асоціація ветеранів війни в Словенії²³.

Обмежені можливості для надання притулку зумовили те, що досліджувані країни зосередились на забезпеченні подальшого транспортування біженців далі на північ вздовж західнобалканського шляху. На це вплинула також заява А. Меркель «Ми можемо це зробити» 31 серпня 2015 р., яка була сприйнята як заклик мігрантам прямувати до Німеччини²⁴. Для Словенії та Хорватії це означало з одного боку збільшення кількості мігрантів, а з іншого — можливість перекласти відповідальність за надання притулку цим людям на інших членів ЄС. Як влучно зазначили Ш. Шабіч і С. Борич ані мігранти не бажали залишатися в Хорватії, ані сама Хорватія не виявляла бажання їх залишити²⁵. Аналогічною була ситуація у випадку зі Словенією. Таким чином вони стали транзитними країнами, на що офіційні представники активно наголошували. Так, мер прикордонного словенського міста заявив: «Очікується, що ми забезпечимо цих людей у ті години, коли вони будуть з нами, перш ніж вони відправляться в кінцевий пункт призначення, який не є Словенією»²⁶. Як відмічає Д. Мандіч, уряди Словенії та Хорватії, а також органи місцевого самоврядування фактично замінили нелегальних постачальників транспортних послуг для мігрантів²⁷.

²⁰ The Balkans – Asylum Seekers, Migrants, and Refugees in Transit. *Operation Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/46437> P. 4.

²¹ The Western Balkans: Frontline of the migrant crisis. *European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI\(2016\)573949_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI(2016)573949_EN.pdf) P. 2.

²² The Balkans – Asylum Seekers, Migrants, and Refugees in Transit. *Operation Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/46437> P. 9.

²³ Rijavec D., Štambuk A., Pevcin P.. Evidence-Based Assessment of Readiness to Solve Wicked Problems: The Case of Migration Crisis in Croatia and Slovenia. *Social Sciences*. № 10(6). 2021. P. 11.

²⁴ Cocco E. Where is the European Frontier? The Balkan Migration Crisis and its Impact on Relations between the EU and the Western Balkans. *European View*. 2017. Vol. 16, Issue 2. P. 293–302. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1007/s12290-017-0471-5>

²⁵ Šelo Šabić S., Borić S. At the Gate of Europe: A Report on Refugees on the Western Balkan Route. Friedrich Ebert Stiftung. Dialog Sudosteuroopa. 21 p. URL: https://www.irmo.hr/wp-content/uploads/2016/05/At-the-Gate-of-Europe_WEB.pdf

²⁶ Greider A. Outsourcing Migration Management: The Role of the Western Balkans in the European Refugee Crisis. *Migration Policy Institute*. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/outsourcing-migration-management-western-balkans-europes-refugee-crisis>

²⁷ Mandić D. Anatomy of a Refugee Wave: Forced Migration on the Balkan Route as Two Processes. *Europe Now*. 2017. URL: <https://www.europenowjournal.org/2017/01/04/anatomy-of-a-refugee-wave-forced-migration-on-the-balkan-route-as-two-processes/> P. 6.

Європейський Союз відразу кваліфікував ці безпрецедентні за розміром та швидкістю переміщення мігрантів як одну з найсерйозніших загроз, з якими зіштовхувалась об'єднана Європа. Жорстка прикордонна політика Угорщини, торгова війна між Хорватією та Сербією, а також занепокоєння, що країни на західнобалканському шляху просто передають людей сусідам далі по маршруту виявили брак співпраці, солідарності та комунікації в процесі врегулювання кризи. Явно виступила потреба координації національних зусиль на європейському рівні. З огляду на це, ЄС активізував комунікації з лідерами постраждалих країн, у тому числі Словенії та Хорватії, з метою вироблення спільної стратегії. Президент Європейської Комісії Ж. К. Юнгер ініціював дві зустрічі на високому рівні. Перша, за участю представників від Західних Балкан, Туреччини, Лівану та Йорданії, відбулася 8 жовтня. Учасники висловили розуміння необхідності кооперації для подолання кризи і дійшли висновку, що «колективна відповідальність має бути перетворена на колективні дії»²⁸.

На наступній зустрічі 25 жовтня, яку називають Балканським міні-самітом, були присутні лідери Австрії, Болгарії, Хорватії, Німеччини, Греції, Угорщини, Румунії, Словенії, Албанії, Сербії, Македонії, президенти Єврокомісії та Європейської Ради, президіум Ради ЄС, верховний комісар ООН у справах біженців, а також представники EASO та Frontex. Ними був ухвалений План дій з 17 пунктів (далі – План-17) – єдиний офіційний документ, який залучав Словенію та Хорватію, разом із іншими країнами Західних Балкан, до спільного механізму врегулювання кризи. Учасники погодились із тим, що криза може бути урегульована лише за «колективного транскордонного підходу, заснованого на співпраці». Ухвалений план перш за все був присвячений забезпеченню постійного обміну інформацією, а також спільному управлінню потоками та кордонами. Відповідно до цього, було погоджено створити контактні пункти для координації постійного обміну інформацією з метою забезпечення «поступового, контрольованого та впорядкованого переміщення осіб уздовж західнобалканського маршруту». Країни Західних Балкан та Греція також взяли на себе зобов'язання підвищити свої можливості прийняття біженців до 50 000 на місяць. Для постійного моніторингу виконання плану Європейська Комісія передбачила проведення щотижневих зустрічей у форматі відеоконференцій²⁹.

З одного боку ці заходи позитивно вплинули на координацію зусиль країн-членів ЄС, яка, згідно з оцінкою Європейської Комісії, «мала вирішальне значення для зменшення ризику того, що несподівані кроки, вжиті в одній країні, можуть вплинути на іншу»³⁰. Створення єдиної системи обміну інформацією та співпраці

²⁸ The Western Balkans: Frontline of the migrant crisis. *European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI\(2016\)573949_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI(2016)573949_EN.pdf). P. 9.

²⁹ Meeting on the Western Balkans Migration Route: Leaders Agree on 17-point plan of action. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_5904

³⁰ Implementing the European Agenda on Migration: Commission reports on progress in Greece, Italy and the Western Balkans. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_269

представників поліції та прикордонних органів безумовно було необхідною умовою для ефективного управління міграційними потоками. Міні-саміт сприяв також активізації контактів всередині Західних Балкан. Наприклад, 16-17 листопада Словенія скликала зустріч з представниками Сербії, Північної Македонії та Греції задля покращення обміну інформацією щодо кількості перетинів кордонів мігрантами та наявності можливостей щодо їх прийому. 3-4 грудня в Словенії відбулася зустріч представників регіональної поліції, на якій обговорювалися оперативна ситуація та можливі спільні підходи щодо економічних мігрантів³¹. Хорватія, однак, не брала участі в цих зустрічах.

Головною проблемою антикризового планування Європейського Союзу було те, що він виявився нездатним забезпечити скоординовану співпрацю країн на західнобалканському маршруті. Зазнавши значного тиску через наплив мігрантів та біженців, вони надавали перевагу власним національним інтересам, а не інтересам всього Союзу. З огляду на це, імплементація Плану-17 стала вкрай складним завданням із самого початку. Так, 28 жовтня Австрія оголосила про будівництво паркану на кордоні зі Словенією, для контролю за потоками біженців. Це викликало протест з боку Любляни, яка попередила, що закриє кордон, якщо ЄС не буде дотримуватися Плану-17³². Схожа ситуація сталася, коли Австрія запровадила квоту на щоденний прийом не більше 6000 людей на день. До подібних обмежень вдалась і Німеччина. Це знову викликало протест Словенії, оскільки такі заходи північних сусідів загрожували тим, що тисячі мігрантів застрягнуть на території країни³³. 11 листопада, Словенія оголосила, що зводить огорожу з колючого дроту довжиною понад 4,5 км на кордоні з Хорватією, яка є членом ЄС³⁴. Загалом, криза стала значним ударом по відкритості кордонів та регіональному співробітництву в Західних Балканах. Спорудження Угорщиною стіни на кордоні з Сербією спричинило появу аналогічних парканів між Угорщиною та Словенією, Угорщиною та Хорватією, Словенією та Хорватією, а також Словенією та Австрією. Поступовий тренд на сек'юритизацію міграції спонукав ці країни також і до закриття своїх кордонів.

Зрештою, як країни на західнобалканському маршруті, так й інші члени ЄС були перевантажені тиском кризи. Національні інтереси стояли вище за наднаціональні, в результаті чого замість спільної європейської політики прийшла «спеціальна», індивідуальна для кожної окремої країни політика. Словенія та Хорватія вважали себе транзитними країнами, а тому були зацікавлені в тому, щоб транспортувати мігрантів далі на північ, перекладаючи таким чином відповідальність за цих людей на інші країни. З огляду на це, їх політика під час кризи

³¹ Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the follow-up to the leaders' meeting on refugee flows along the Western Balkans Route. *Eur-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0676>

³² The Balkans – Asylum Seekers, Migrants, and Refugees in Transit. *Operation Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/46437> P. 10.

³³ *Ibid.* P. 5.

³⁴ *Ibid.* P. 10.

була зосереджена на спрощенні транзиту, посиленні контролю за кордонами та надання лише тимчасового притулку для мігрантів. У звіті Європейської Комісії за 2016 р. відмічалось, що випадки одностороннього прийняття рішень в процесі регулювання кризи залишаються регулярними, що викликає ефект доміно у всіх країнах протягом західнобалканського маршруту. Комісія закликала держави-члени покласти край транзиту та застосувати правила ЄС щодо надання притулку та управління кордонами³⁵.

Ще однією проблемою стало те, що в Плані-17 було мало прописано конкретних зобов'язань чи кроків, окрім положення про створення контактних пунктів обміну інформацією, деяких заходів щодо охорони кордонів та підвищення можливості прийняття біженців до 50 000. Якщо інформаційну взаємодію вдалося налагодити успішно, то створення додаткових місць для прийому людей виявилось більш складним завданням. Так, Хорватія станом на кінець 2015 р. мала лише 5 000 тимчасових місць. Словенія могла стабільно підтримувати лише близько 7 000 тимчасових і 2 000 довгострокових місць³⁶. Європейська Комісія зазначала, що в країнах на західнобалканському шляху відсутня політична воля створити можливості для перебування понад 24 години і що вони проявляють «обмежену зацікавленість у уповільненні потоків»³⁷. Частково з цим можна погодитись. Підвищенню потужностей для прийняття біженців та мігрантів заважала не лише слабка матеріально технічна база, але й небажання ані Словенії, ані Хорватії бути «кишеньковими країнами»³⁸. У звіті за 2016 р. Європейська Комісія зазначала, що можливості прийняття біженців підвищені лише до половини від необхідних³⁹.

Однак, помилково буде вважати, що ЄС залишив досліджувані країни один-на-один перед обличчям кризи. Відповідь ЄС класифікують як «ad hoc» із сильним акцентом на безпеці⁴⁰. З огляду на це Словенія та Хорватія змогли скористатися ресурсами Союзу задля покращення контролю за своїми кордонами. Відповідно до Плану-17 Frontex розгорнув місію спостереження на зовнішніх кордонах ЄС, у тому числі на сербо-хорватському кордоні. Завдяки технічним можливостям організації, такими як літаки та безпілотні апарати вдалося забезпечити моніторинг пунктів пропуску в режимі реального часу. У Плані-17 передбачалося також розміщення 400 поліцейських у Словенії, а також розгортання груп швидкого втручання на кордоні

³⁵ Implementing the European Agenda on Migration: Commission reports on progress in Greece, Italy and the Western Balkans. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_269

³⁶ Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the follow-up to the leaders' meeting on refugee flows along the Western Balkans Route. *Eur-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0676>

³⁷ Ibid.

³⁸ Rijavec D., Štambuk A., Pevcin P. Evidence-Based Assessment of Readiness to Solve Wicked Problems: The Case of Migration Crisis in Croatia and Slovenia. *Social Sciences*. 2021. № 10 (6). P. 11.

³⁹ Implementing the European Agenda on Migration: Commission reports on progress in Greece, Italy and the Western Balkans. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_269

⁴⁰ The Western Balkans: Frontline of the migrant crisis. *European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI\(2016\)573949_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI(2016)573949_EN.pdf). P. 7.

(RABIT)⁴¹. Досліджувані країни також стали бенефіціарами фінансової допомоги від ЄС. У 2015 р. Хорватія отримала 16,4 мільйона євро екстреного фінансування для підтримки можливостей прийому біженців, покращення умов їх утримання та розширення можливостей поліції. Словенія також отримала екстрене фінансування в розмірі 10,2 мільйона євро для підтримки пропускну здатності та охорони кордону⁴². Обидві держави запросили допомогу від ЄС в рамках Механізму цивільного захисту. Словенія зробила це 22 жовтня, а Хорватія – 26 жовтня. 12 держав-членів Європейського Союзу запропонували матеріальну допомогу насамперед у наметах, спальних місцях, засобів індивідуального захисту, опаленні, електроенергії та освітленні⁴³. Однак, як відмічала сама Європейська Комісія, більшість запитів про допомогу не було задоволено, і залишалися значні потреби⁴⁴.

Словенія та Хорватія, як і інші країни, що постраждали від кризи, спочатку намагалися спростити транзит мігрантів по західнобалканському маршруту. У той же час інші члени ЄС, побоюючись негативних політичних наслідків кризи, наполягали на посиленні контролю за зовнішніми кордонами Союзу та обмеженню міграційних потоків. Зрештою, тиск з їхнього боку спровокував тренд на більш жорстку політику по відношенню до мігрантів. Заходи типу закриття кордонів та посилення обмежень щодо їх перетину ефектом доміно поширилися з півночі на південь вздовж західнобалканського маршруту. Наприклад, у листопаді 2015 р. правила перетину кордонів Словенії та Хорватії стали більш жорсткими, коли уряди цих країн розділили людей на тих, хто рятувався від війни та «економічних мігрантів». Іншими словами, якщо одна країна вводила обмеження, інші швидко наслідували її приклад. Це призвело до фактичної координації, яку мовчазно заохочували країни-члени ЄС⁴⁵.

Більш жорстка політика щодо кордонів стала наслідком у тому числі і політичних змін у цих країнах. У листопаді в Хорватії відбулися парламентські вибори, на яких перемогу отримала правоцентристська коаліція, об'єднана навколо Хорватської демократичної партії. З цього моменту політика новосформованого

⁴¹ Ibid. P. 10.

⁴² Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the follow-up to the leaders' meeting on refugee flows along the Western Balkans Route. *Eur-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0676>

⁴³ ANNEX to the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the State of Play of Implementation of the Priority Actions under the European Agenda on Migration Accepted Member States' Support to Civil Protection Mechanism for Serbia, Slovenia, Croatia and Greece. *European Commission*. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6056-2016-ADD-9/en/pdf>

⁴⁴ Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the follow-up to the leaders' meeting on refugee flows along the Western Balkans Route. *Eur-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0676>

⁴⁵ Greider A. Outsourcing Migration Management: The Role of the Western Balkans in the European Refugee Crisis. *Migration Policy Institute*. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/outsourcing-migration-management-western-balkans-europes-refugee-crisis>

уряду була зосереджена на запобіганню незаконному перетину кордону, стримуванні доступу на свою територію та сприянні поверненню нелегальних мігрантів⁴⁶.

Більш жорстка політика контролю за кордонами спричинила численні порушення міжнародного права з боку прикордонних сил як Словенії та Хорватії. Amnesty International у своєму звіті «Pushed to the edge» відмічала практику хорватської поліції щодо систематичного вигнання або відштовхування людей від свого кордону, без урахування індивідуальних обставин. Організація, спираючись на свідчення мігрантів зазначила, що повернення відбувалися поза будь-яким офіційним процесом, а мігрантам не надавали необхідною правової допомоги та можливості оскаржити видворення. Все це йшло всупереч як національному законодавству Хорватії та і праву ЄС, в тому числі Європейській конвенції з прав людини, яка забороняє колективне видворення, і Директиві ЄС про повернення, яка чітко визначає, що заходи щодо повернення не застосовуються до людей, чий запити про повернення міжнародний захист не було вирішено⁴⁷.

Amnesty International відмітила неоднозначну реакцію на дії Хорватії з боку ЄС. Так, єврокомісар з питань міграції Д. Аврамополус у грудні 2018 р. заявив, що Хорватія повинна охороняти зовнішні кордони «у повній відповідності до Хартії основоположних прав Європейського Союзу та відповідного міжнародного права». У той же час, А. Меркель на зустрічі з прем'єр-міністром Хорватії А. Пленковичем у вересні того ж року похвалила хорватську поліцію за «значний прогрес у захисті зовнішніх кордонів ЄС»⁴⁸. Це давало підстави представникам Хорватії стверджувати, що вони діють відповідно до інтересів ЄС. Депутат Європейського Парламенту від Хорватії Т. Пікула зазначив: «з одного боку, Хорватію критикували через нібито жорстоке поводження з прибулими мігрантами, а з іншого боку, від неї очікували захисту зовнішнього кордону ЄС». Подібну думку висловив голова правлячої Хорватської демократичної партії Т. Сокол: «Однією з цілей ЄС є захист своїх кордонів. Це також є умовою для вступу Хорватії до Шенгенської зони. Я не бачу, щоб хтось із ЄС критикував Хорватію або припускав, що вона займається незаконною діяльністю»⁴⁹.

У порушенні міжнародного права в процесі охорони кордонів звинувачували і Словенію. Так, Amnesty International у своєму звіті зазначала, що мають місце скоординовані витіснення біженців та мігрантів, які відбуваються у співпраці

⁴⁶ Luša Đ. Small States: «The Gatekeepers» of EU Borders During the Migration Crisis. Small States and the European Migrant Crisis. / Edited by Joensen T., Taylor I. P. 215-241. URL: https://www.academia.edu/66860692/Small_States_The_Gatekeepers_of_EU_Borders_During_the_Migration_Crisis P. 232.

⁴⁷ Pushed to the edge: violence and abuse against refugees and migrants along the Balkans Route. Amnesty International. 2019. 36 p. URL: <https://www.amnesty.ch/fr/pays/europe-asie-centrale/croatie/docs/2019/ue-violation-demandeurs-dasile/report-pushed-to-the-edge-violence-and-abuse-against-refugees-and-migrants-along-the-balkans-route.pdf> P. 17-18.

⁴⁸ Ibid. P. 22-23

⁴⁹ Ibid. P. 22.

хорватською та словенською поліцією⁵⁰. Відповідно до Угоди про реадмісію між двома країнами передбачено процедуру «неофіційного повернення» протягом 72 годин людей, які нелегально в'їхали до Словенії або Хорватії і не висловили наміру отримати притулок⁵¹. Однак, неформальний характер цієї процедури створює умови для численних порушень прав мігрантів та їх безпідставного витіснення. Так, за даними Amnesty International протягом літа 2018 р. одночасно зі зростанням кількості в'їздів до Хорватії та Словенії зменшилась кількість намірів подати заяву на отримання притулку в Словенії. У той же час збільшилось число випадків «неофіційного повернення» мігрантів до Хорватії⁵². Взагалі, політика надання притулку була дуже обмеженою в Словенії, а відсоток осіб, які його отримали, був одним із найнижчих у ЄС⁵³.

Вищезазначене яскраво демонструє те непросте становище, у якому опинилися Словенія та Хорватія. Для цих країн найбільш вигідним варіантом було спрощення транзиту та перенаправлення потоку мігрантів далі до Західної Європи. Однак, такий підхід йшов наперекір інтересам країн Центральної та Західної Європи. Ця ситуація відкрила ще одну, більш глибоку проблему. Словенія та Хорватія прагнули приєднатися до Європейського Союзу, розраховуючи на численні економічні та політичні переваги. Однак міграційна криза продемонструвала, що членство в ЄС несе за собою не лише преференції, але й витрати. Ця зворотна сторона, а також в цілому нескоординована і непослідовна політика Європи вбили клин у відносинах між досліджуваними країнами та Європейським Союзом.

Угода між ЄС і Туреччиною 18 березня 2016 р. хоча й мала вирішальне значення на скороченні міграційних потоків через західнобалканський маршрут, однак не припинила їх повністю. Вона дала привід представникам ЄС та країн-членів заявляти, що кризу подолано, а маршрут закритий. Однак статистичні дані та звіти свідчать що цей шлях залишається жвавим дотепер. Так, у звіті Міжнародного центру дослідження міграційної політики стверджується, що міграційні потоки через Західні Балкани знову зросли на початку 2019 р. На кінець року західнобалканський маршрут залишався одним із найбільш завантажених шляхів до

⁵⁰ Pushed to the edge: violence and abuse against refugees and migrants along the Balkans Route. Amnesty International. 2019. 36 p. URL: <https://www.amnesty.ch/fr/pays/europe-asie-centrale/croatie/docs/2019/ue-violation-demandeurs-dasile/report-pushed-to-the-edge-violence-and-abuse-against-refugees-and-migrants-along-the-balkans-route.pdf> P. 24.

⁵¹ Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške o izročitvi in prevzemu oseb, katerih vstop ali prebivanje je nezakonito (BHRIPO). Uradni List Republike Slovenije. URL: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2006-02-0040?sop=2006-02-0040>

⁵² Pushed to the edge: violence and abuse against refugees and migrants along the Balkans Route. Amnesty International. 2019. 36 p. URL: <https://www.amnesty.ch/fr/pays/europe-asie-centrale/croatie/docs/2019/ue-violation-demandeurs-dasile/report-pushed-to-the-edge-violence-and-abuse-against-refugees-and-migrants-along-the-balkans-route.pdf> P. 25.

⁵³ Bez nec B., Gombač J. New migration policies and innovative practices. Slovenia between bordering and inclusion. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 2023. Vol. 36, No. 2. P. 250-265. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13511610.2022.2071240>

Європи, який за весь рік перетнули понад 108000 біженців і мігрантів⁵⁴. За даними Frontex з 330 000 незаконних перетинів зовнішніх кордонів ЄС у 2022 р. 145 000 припадає на західнобалканський маршрут. Ця кількість вдвічі більша ніж у 2021 р. Саме на західнобалканському шляху спостерігалось найбільше зростання нелегальних перетинів кордонів у 2022 р.⁵⁵

Геополітична ситуація у світі не дає можливості вважати, що зростання міграційних потоків припиниться. Навпаки, поляризація системи міжнародних відносин і посилення суперництва між великими державами, зростання тероризму, а також збільшення кількості збройних конфліктів зумовлюють подальший тренд на міграцію. Так, минулого року ЄС отримав понад 1 мільйона заявок на надання притулку, що на 21,2% більше порівняно з 2022 р. і є найвищим показником з 2016 р.⁵⁶ З огляду на все це, Європа має готуватися до нового міграційного тиску вже в найближчі роки.

Усе вищезазначене актуалізує необхідність вироблення Європейським Союзом єдиного підходу для подолання майбутньої кризи. Потреба вироблення чіткої стратегії з конкретними заходами, обов'язковими для всіх країн-членів стає все більш очевидною та спрямованими на досягнення довгострокового ефекту. На початку грудня 2022 р., перед самітом ЄС-Західні Балкани 6 грудня в Тірані, Європейська Комісія представила оновлений план дій для Західних Балкан, у якому визначено пріоритети та 20 оперативних заходів у відповідь на збільшення кількості мігрантів. Акцент зроблено на посилення управління кордонами, забезпечення швидких процедур надання притулку, вжиття заходів проти незаконного транспортування мігрантів, а також узгодженої візової політики та політики у сфері речадмісії та повернення⁵⁷. Можна побачити, що Європейський Союз продовжуватиме робити пріоритет на забезпеченні безпеки своїх кордонів та подальшій сек'юритизації міграції. Крім того, ще раз було окремо відмічено, що співпраця між ЄС і країнами-членами є необхідною умовою для забезпечення ефективної реалізації плану⁵⁸.

Якщо нова міграційна криза матиме місце, становище та значення Словенії та Хорватії залишиться незмінним. Вони так само будуть південним фронтіром Європейського Союзу і замикатимуть на собі західнобалканський маршрут. Єдиною

⁵⁴ The Western Balkan Migration Route (2015-2019): Analytical Report. Prague Process. 2020. 20 p. URL: <https://www.pragueprocess.eu/en/migration-observatory/publications/33-reports/289-the-western-balkan-migration-route-2015-2019> P. 12.

⁵⁵ Western Balkan Route. *Frontex*. URL: <https://www.frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-routes/western-balkan-route/>

⁵⁶ Migration Outlook 2024. International Centre for Migration Policy Development. 2024. 41 p. URL: <https://www.icmpd.org/file/download/60599/file/ICMPD%2520Migration%2520Outlook%25202024.pdf> P. 5.

⁵⁷ EU Action Plan on the Western Balkans. *European Commission*. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/e63e3b92-4f0c-4d95-a7f0-boaff2ddoefc_en?filename=Western%20Balkans_en.pdf

⁵⁸ *Ibid.* P. 5.

змінюю буде те, що Хорватія тепер захищатиме не лише зовнішній кордон ЄС, але й кордон Шенгенської зони. У цих умовах критичним є стан готовності цих країн до прийняття нових масштабних потоків мігрантів. Важливого значення також набуває подолання викритих у 2015–2016 рр. проблем.

Незважаючи на більш жорстку політику керування кордонами, впевнено можна стверджувати, що транзит мігрантів до країн Центральної та Західної Європи і далі матиме місце в Словенії та Хорватії. На даний момент, наприклад, існує практика транспортувати мігрантів від кордону до великих міст, для реєстрації та отримання притулку протягом 24 годин.⁵⁹ Однак ці люди не виявляють бажання залишатися в Хорватії чи Словенії, а тому продовжують подорож у напрямку країн Центральної та Західної Європи. Таким чином, мігранти прибувають з Хорватії до Словенії, а потім і до Австрії. У зв'язку з цим, має місце ланцюгова реакція у вигляді протестів з боку Австрії до Словенії і з боку Словенії до Хорватії. Цілком зрозуміло, що така ситуація не сприяє регіональній співпраці.

Висновки. З огляду на все вищезазначене можна зробити такі висновки. Міграційна криза 2015–2016 рр. виявила в першу чергу нестачу матеріально-технічних ресурсів у Словенії та Хорватії для управління великими потоками людей. Однак головною проблемою стала неспроможність Європейського Союзу сформувавати конкретну стратегію та забезпечити координацію дій всіх країн-членів задля врегулювання кризи. Це призвело до того, що і Словенія і Хорватія у більшій мірі діяли на власний розсуд, віддаючи у протистоянні національних та наднаціональних інтересів пріоритет першим.

З огляду на поступове зростання кількості мігрантів, які прибувають до Європи через Західні Балкани, необхідність вирішення вищезначеної проблеми стає все більш актуальною. Безумовно, завдяки ресурсам ЄС Словенія та Хорватія значно покращили управління своїми кордонами, тож у випадку нової кризи ці країни будуть більш підготовлені, ніж у 2015 р. Однак, ефективність врегулювання цієї ймовірної кризи буде залежати в першу чергу від здатності ЄС сформувавати конкретний комплекс дій, які передбачають скоординований підхід всіх держав-членів, а також від спроможності гармонізувати національні інтереси з наднаціональними. Доки цього не зроблено, можна констатувати, що Словенія та Хорватія, у випадку нової міграційної кризи, будуть діяти схожим чином як і в 2015–2016 рр.

REFERENCES

- Bez nec, B. & Gombač, J. (2023). New migration policies and innovative practices. Slovenia between bordering and inclusion. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 36 (2), 250–265. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13511610.2022.2071240>

⁵⁹ Slovenci nagazili Hrvatsku zbog migranata: 'Nikakvi zidovi, ograde ni vojska. Ovo je rješenje'. *Tportal*. URL: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/slovenci-nagazili-hrvatsku-zbog-migranata-nikakvi-zidovi-ograde-ni-vojska-ovo-je-rjesenje-foto-20230913>

- [in English]
- Cocco, E. (2017). Where is the European Frontier? The Balkan Migration Crisis and its Impact on Relations between the EU and the Western Balkans. *European View*, 16 (2), 293-302. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1007/s12290-017-0471-5> [in English]
- Greider, A. (N.d.). Outsourcing Migration Management: The Role of the Western Balkans in the European Refugee Crisis. *Migration Policy Institute*. Retrieved from <https://www.migrationpolicy.org/article/outsourcing-migration-management-western-balkans-europes-refugee-crisis> [in English]
- Luša, Đ. (N.d.). Small States: «The Gatekeepers» of EU Borders During the Migration Crisis. *Small States and the European Migrant Crisis*. / Edited by Joensen T., Taylor I., 215-241. Retrieved from https://www.academia.edu/66869692/Small_States_The_Gatekeepers_of_EU_Borders_During_the_Migration_Crisis [in English]
- Mandić, D. (N.d.). Anatomy of a Refugee Wave: Forced Migration on the Balkan Route as Two Processes. *Europe Now*. Retrieved from <https://www.europenowjournal.org/2017/01/04/anatomy-of-a-refugee-wave-forced-migration-on-the-balkan-route-as-two-processes/> [in English]
- Rijavec, D., Štambuk, A. & Pevcin, P. (2021). Evidence-Based Assessment of Readiness to Solve Wicked Problems: The Case of Migration Crisis in Croatia and Slovenia. *Social Sciences*, 10 (6). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/351819875_Evidence-Based_Assessment_of_Readiness_to_Solve_Wicked_Problems_The_Case_of_Migration_Crisis_in_Croatia_and_Slovenia [in English]
- Šelo Šabić, S., Borić, S. (N.d.). At the Gate of Europe: A Report on Refugees on the Western Balkan Route. *Friedrich Ebert Stiftung. Dialog Sudosteuroopa*. Retrieved from https://www.irmo.hr/wp-content/uploads/2016/05/At-the-Gate-of-Europe_WEB.pdf [in English]
- Sisgoreo, T. (N.d.). Refugee crisis in Croatia – report. *Borderline Europe*. Retrieved from <https://www.borderline-europe.de/sites/default/files/background/Refugee%20Crisis%20in%20Croatia%20Report.pdf> [in English]